

De bloemmotieven in 'de Krijtberg' bloeien weer

'De Krijtberg' is een begrip in Amsterdam. Van heinde en ver komen gelovigen naar deze kerk die door zijn uitermate rijke aankleding een devote sfeer ademt. Onder de vaste bezoekers zijn een opvallend groot aantal jongeren. Heiligen, engelen en brandende kaarsen trekken blijkbaar weer. En dus was de presentatie van de gerestaureerde Krijtberg op 3 november een feest.

BEN VAN DE VENN

Aan de Singel in Amsterdam pal tegenover de Universiteit, verheffen zich de twee torens van de Krijtberg, voluit de Rooms-Katholieke Kerk van Sint-Franciscus Xaverius geheten. Bij de deuren van de kerk met de merkwaardige bijnaam treedt men zo van de stadsdrukte binnen in een gewijde sfeer. Voor het Mariabeeld branden talloze kaarsen en staan verse bloemen. Links staat een groot Heilig Hartbeeld onder een kunstig gebeeldhouwde luifel, rechts een schitterend reliëf met een expressieve piëta. Ook daar brandende kaarsen en bloemen.

De Krijtberg is tevens een van de weinige kerken in Nederland die nog een communiebank heeft en biechtstoelen met namen van de priesters. Evenals de rest van het interieur ware kunstwerken op zich, maar door hun gebruik meer dan decoratie. Elke dag zijn er twee Eucharistievieringen en bij de gezongen missen op zondag, om 9.30 uur en om 11.00 uur (Gregoriaans) is de kerk echt vol.

De geschiedenis van de Krijtberg begint in 1654 als de jezuïet pater Laurentius drie huizen aan de Singel koopt en in een van de huizen een huiskerk vestigt. In het calvinistische Amsterdam van die tijd was het namelijk niet ongevaarlijk in het openbaar de katholieke godsdienst uit te oefenen. In de gevel van een van de huizen zit een steen met het opschrift 'Crytbergh' en dat wordt de naam van de schuilkerk. Het verhaal wil dat hier katholieken als Joost van den Vondel en de bouwmeester Jacob van Campen kerken.

In 1789 kwam er weer vrijheid van godsdienst. Toch duurde het nog tot het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 voordat men dacht aan het bouwen van een nieuwe kerk. De schuilkerk werd afgebroken en tussen 1881 en 1883 verrees op dezelfde

De eerste heilige Communie van Joannes Philippus Roothaan.

plaats het huidige neogotische godshuis. Vreemd genoeg was het niet de toentertijd al bekende architect Pierre Cuypers die de opdracht kreeg. Naast

vele neogotische kerken had hij ook het Rijksmuseum en het Centraal Station in Amsterdam ontworpen. De bouw werd niettemin uitbesteed aan

de Utrechtenaar Alfred Tepe. Mogelijk heeft het feit dat Tepe zijn middelbare schooltijd op een jezuïetencollege doorbracht een rol gespeeld.

Tepe bouwde op het beperkt beschikbare terrein, tussen de bestaande grachtenpanden in, een driebeukige kruisbasiliek. De ruimtelijke beperking leidde ertoe dat hij ten behoeve van de nodige lichtinval hoge ramen ontwierp en de kerk naar achteren steeds breder maakte. Verder bereikte hij een verruimend effect door in het 13,5 meter diepe priesterkoor een open verbinding aan te brengen met de twee diagonaal ernaast gelegen zijkapellen. Daarna konden kunstenaars van naam aan de slag met de aankleding van de kerk. Vooral moet hier de ontwerper van het hoogaltaar Wilhelm Mengelberg genoemd worden. De duizelingwekkende iconografie van het altaar alleen al levert een 'heilsgeschiedenis in beeld' op.

Op de voorzijde van het altaarblok zien we de drie grote profeten Jesaja, Jeremia, Ezechiël en Daniël en drie oudtestamentische voorafbeeldingen van de Eucharistie: Abraham die zijn zoon offert, Melchisedech, die brood en wijn aanbiedt en de door Mozes opgerichte koperen slang. Het tabernakel wordt omringd door de vier westerse kerkvaders Ambrosius, Augustinus, Gregorius en Hiëronymus in gezelschap van de vier evangelisten. Op het tabernakel staat een crucifix met ivoren corpus. Op de hoeken van het baldakijn boven het altaar prijken de Jezuïetische heiligen Franciscus Xaverius, Franciscus Borgia, Petrus Canisius en Aloysius Gonzaga. Daarboven knielen Franciscus van Sales en Margaretha Maria Alacoque, die beiden met de Heilig-Hartdevotie in verband gebracht worden. Bovenop rondt een Heilig-Hartbeeld dit hemels panorama af.

Van dezelfde kunstenaar zijn de gebrandschilderde ramen in het koor. Ook daar figureren als op zoveel plaatsen in deze kerk die van het begin af aan een jezuïetenkerk geweest is, beroemde jezuïeten.

De ramen links zijn gewijd aan Franciscus Xaverius. Het glas rechts van het midden toont scènes uit het leven van Petrus Canisius. Daarnaast prijkt de uit Amsterdam afkomstige pater Roothaan die later generaal van de orde zou worden. We zien hoe hij hier in de Krijtberg de Eerste Communie doet. Overigens bestaat er een Roothaan-genootschap dat voor zijn heiligverklaring ijvert.

Ter completering van het koor is er de triomfbalk die boven het huidige celebratiealtaar hangt en eveneens afkom-

vervaardigd in het Roermondse atelier van de meester. Maar ook de preekstoel en de biechtstoelen zijn hier gemaakt. Naast al deze genoemde decoraties heeft de Krijtberg toch speciaal zijn bijzondere sfeer te danken aan de vele, vele muurschilderingen. Weinig vierkante meters zijn onbewerkt. Het zou te ver voeren een opsomming te geven van al het fraais en devoots waarmee talloze kunstenaars hier hun geloof vormgegeven hebben.

Het waren juist de vele muurschilderingen die de restaurateurs van de Krijtberg het meeste werk bezorgd hebben. Naast enkele beelden werden vooral schilderingen bij deze restauratie onder handen genomen. Uitgebreid kleuronderzoek en studie van icono-

stig is van de werkplaats van Mengelberg. Op de balk zijn de twaalf apostelen geschilderd, elk met een bandlerol met een van de geloofsartikelen. In het midden zien we een imposante gekruisigde Christus die boven de balk uittorent.

Pierre Cuypers heeft overigens wel een aandeel gehad in de aankleding van de Krijtberg. Zo is bijvoorbeeld een van de zijaltaren, het Jozef-altaar,

grafie en archieven gingen vooraf aan het eigenlijke herstel.

De restauratie bestond uit drie onderdelen: schoonmaken, herstellen en, waar nodig, nieuw schilderen. Wat het schoonmaken betreft: vele lagen roet, afkomstig van de kaarsen, moesten verwijderd worden. Maar het resultaat is er naar. De kerk die toch altijd wat donker was, tegen het sombere aan, is veel lichter geworden. Onder het roet kwamen de oorspron-

kelijke schilderingen weer te voorschijn in al hun aanvankelijke kleurenrijkdom. Zo bloeien de klassieke bloemmotieven op de plafonds weer in al hun pracht. Op verreweg de meeste plaatsen was het doel de schilderingen in oorspronkelijke staat terug te brengen. En dat herstel is meestal gelukt. Maar niet overal werd de originele afbeelding of figuur herkend; dan moest er een nieuwe invulling bedacht worden.

Een goed voorbeeld is de plaats boven de doorgang naar de Jozefkapel. De figuur die daar vrij kwam kon niet meer geïdentificeerd worden. Daarom ging men op zoek naar een nieuw te schilderen heilige. Gezien de vele al aanwezige Europese heilige religieuzen ging de voorkeur uit naar een niet-Europeaan en een getrouwde leek. Omdat de Krijtberg door veel Filippijnse gelovigen bezocht wordt, koos men voor Lorenzo Ruiz de Manila. Ruiz werd geboren rond 1600, was godsdienstleraar, getrouwd en vader van twee kinderen. Hij werd in Japan ter dood gebracht omdat hij weigerde zijn geloof af te zweren. In 1987 werd hij door paus Johannes Paulus II heilig verklaard. Nieuw is ook een beeld van de

Onbevleete Maagd Maria. De Moeder Gods heeft een maan onder haar voeten en toont haar macht door de slang met de appel van het verderf in zijn mond te vertrappen. Het wondermooie beeld is nog afkomstig van de oude schuilkerk en heeft een plaats gekregen aan de rechterzijwand.

Een herinnering aan deze restauratie is een eveneens nieuw geschilderd tekstschild met het opschrift: Aula Ab Integro Ornata A(nn)o D(omin)i MM (Deze tempel werd in het jaar Onzes Heren 2000 naar het origineel versierd) aan de zijwand. Op twee andere tekstschilden staan de begin- en eindwoorden van het Te Deum. De presentatie van de resultaten van de restauratie had soms veel weg van een reünie. Opvallend veel jonge mensen waren nadrukkelijk aanwezig en gaven luidruchtig uiting aan hun enthousiasme. Het waren de studenten van een schildersacademie die een groot deel van het uitvoerende werk voor hun rekening hadden genomen. Met een drankje en een hapje was het voor hen duidelijk een soort receptie. Op de vraag of ze met genoegen hadden gewerkt zei een van hen: "Ik was blij dat ik aan deze kerk heb mogen werken, het was echt een uitdaging."